



de zelfzwichter ⁴⁰

4|85

Bij de voorplaat:

De watervluchtmolen de "Hüvener Mühle" te Hüven (45 km. ten oosten van Emmen) in Duitsland. Bezocht tijdens de jaarlijkse excursie (zie elders in dit blad). Deze bijzondere molen kan zowel van wind- als van waterkracht gebruik maken. Ook in ons land hebben enkele van deze molens gestaan, maar er is er niet één overgebleven.

De "Hüvener Mühle" is gebouwd in 1802. Hij staat op de noord-oever van de 'Mittel Radde'. De molen heeft twee koppels maalstenen en werd hoofdzakelijk als loonbedrijf geëxploiteerd. Aangezien vooral in de zomer de toevoer van water door de 'Mittel Radde' niet voldoende was, heeft men op het watermolengebouw een zeskante windmolen geplaatst. Tot in het jaar 1936 heeft de molen gewerkt. In de komende jaren verviel hij langzamerhand als ruïne. In 1956 werd de molen eigendom van een heemkundige vereniging en een jaar later kon een grondige restauratie worden voltooid. Alles is voorzover wij weten, in maalvaardige toestand, maar door de vele bomen en een omgelegde beek zal werken wel nimmer meer mogelijk zijn.

Redaktie:

C.E. van der Horst, Scheemda
Derk Jan Tinga, Groningen
Enna Laan-Berghuis, Groningen
Lammert Groenewold, Zuidwolde
Henk Berends, Sebaldeburen

Layout en typewerk:

Martin en Jeannette van Doornik,
Rasquert

Druk:

Scholma Druk, Bedum

Redaktie-adres:

Postbus 213, 9700 AE Groningen

Dit is het adres voor alle post,
bestemd voor de Ver. Vrienden van
de Groninger Molens en de Stichting
Groninger Molenvrienden.

'De Zelfzwichter' is het orgaan
van de Vereniging en de Stichting
en verschijnt in de maanden maart,
juni, september en december.

In deze Zelfzwichter:

Redaktioneel	2
Excursie Gron. Molenvrienden	2
Driekante molens in Portugal	4
Windmolens te Winneweer	7
Nieuwjaarswens	9
Excursie Werkgr. O.Groningen	10
Molennieuws	13
Poldermolen De Dellen	18
Winschoten een stád? (2)	22
Contactcomm. Groningen	22
Stichting Gron. Molenvrienden	24
De 8e Molencontactdag	26
Najaarsvergadering 1985	27
Lijst van draaiende molens	29
Over een molenverzameling	30
Rectificatie	32
Nieuwe leden	
Ons winkeltje	

de zelfzwichter

Redactioneel

Voor de redactie betekent het voor u liggende nummer alweer de afsluiting van 1985.

'De Zelfzwichter' zal ook in 1986 een belangrijk communicatiemiddel moeten zijn tussen leden en bestuur.

De redactie heeft gemeend u een nieuwe service te moeten bieden. Met ingang van het volgende nummer is het mogelijk gratis advertenties te plaatsen voor verzamelaars e.d.

De rubriek voor deze annonces zal nog een naam moeten krijgen. Nu ; wij kunnen u reeds een aantal gefingeerde voorbeelden opgeven:

Ter overname (ruil of koop)
aangeboden:

'MOLENS IN GRONINGEN IN
OUDE ANSICHTEN'
door W.O. Bakker 1972

J. Jansen, tel. 0.... -

Te koop gevraagd:

OUDE ANSICHTKAARTEN
(tot ca. 1920)

van Groninger molens, ook
naaste omgeving welkom

H. Visser, tel. 0.... -

Zuiver commerciële advertenties zullen niet kunnen worden geplaatst, en ook aan de lengte van de tekst zullen beperkingen worden gesteld.

Wij hopen dat dit initiatief bij onze lezers in goede aarde zal vallen.

Wij wensen u veel leesplezier bij het hier gebodene!

Voor het volgende nummer van 'De Zelfzwichter', dat in maart 1986 zal verschijnen, verzoeken wij u uw kopij in te zenden vóór:

15 februari 1986.

Excursie 1985

- - -

Vereniging Vrienden van de Groninger molens

door Henk Berends.

Op zaterdag 7 september vond wederom het jaarlijkse uitstapje plaats van onze Vereniging Vrienden van de Groninger Molens. Als lokatie was dit jaar gekozen voor Cloppenburg in Duitsland. Dat hier veel belangstelling voor was, mocht blijken uit het aantal deelnemers, in totaal 94 personen, zodat er twee reïsbussen gecharterd moesten worden. Evenals het in molens behoort te zijn mocht er in de bussen niet gerookt worden.

Om even over achten vertrokken we van het N.S. Hoofdstation te Groningen, richting Winschoten. Hier stonden een tiental deelnemers, die ook graag mee wilden.

Bij de grens deed de douane niet moeilijk we konden spoedig onze weg vervolgen naar het eerste oponthoud en wel bij Aschendorf waar we 'Kaffee mit Kuchen' nuttigden. Die Kuchen moet u zien als

een soort luchtig gebakken wittebrood met slagroom ertussen en een suikerlaagje erboven op. Erg smakelijk dat wel. Toch was dit allemaal bijzaak, want het reisdoel was nog steeds Cloppenburg waar het openluchtmuseum ligt. Om ongeveer twaalf uur arriveerden we daar en hoewel de bewolking toenam, was het nog steeds droog. Via een loopbrug en wandelpad kwamen we bij de entree van het terrein, welke uit een monumentale vakwerkschuur bestaat van binnen evenwel geheel aangepast als expositie-ruimte. Hier kon men zich voorzien van de nodige folders, kaarten, tekeningen e.d. Gezien het tijdstip van aankomst had de organisatie besloten, dat we eerst moesten eten (zeg maar gerust dineren), in een eveneens antiek verbouwde vakwerkboerderij. In de schuur werd het nodige veroberd. Hierna kreeg iedereen de vrije gelegenheid het terrein te verkennen en de daarop voorkomende objecten te bekijken. Om maar met het negatieve te beginnen: voor een molenthousiast zijn er met moeite drie objecten te vinden, waarvan je moet aannemen dat het echt werkende windmolens zijn geweest, zoals de ansichtkaarten je willen doen geloven. Desalniettemin is het toch de moeite waard, deze buitenlandse molens eens nader te inspecteren. Op het museumterrein staan o.a. diverse rosmolens, een achtkante windkorenmolen met lage stelling, een standerdmolen en een stellingspinnekop, waarvan de onderhoudstoestand afneemt met de volgorde waarin ze genoemd zijn.

Het terrein en onroerende goederen zijn te vergelijken met het openluchtmuseum te Arnhem. Behalve molens bekeken we talrijke boerenhoeven, een school, smederij en een bakkerij. Deze bakkerij is nog in bedrijf als toeristische attractie. Op het tijdstip dat we langs kwamen, kwam er geen rook meer uit de schoorsteen en stond de bakker zijn inkomsten te tellen. Al met al is het best eens de moeite waard om aan dit museum een bezoek te brengen. Het zou echter een stuk aantrekkelijker worden, als er wat leven in de brouwerij gebracht wordt. Bijvoorbeeld molens, die malen en een in bedrijf zijnde smidse, schaapskooi en boerenhoeve.

Na vertrek uit Cloppenburg ging het richting Hüven, waar we de watervluchtmolen (zie omslagfoto) bezochten. Deze rijk tussen de bomen staande molen kan eveneens niet meer malen. Het omgeleide beekje bezit te weinig stroomsnelheid om, afgezien van de toestand van het waterrad, de stenen meel te kunnen laten produceren. De houten wieken ondervinden veel windbelemmering van de bomen rondom de molen, zodat van deze kant eveneens geen krachten kunnen worden overgebracht, vooropgesteld dat ze kunnen draaien! Hopelijk komt het nog eens tot een restauratie en rehabilitatie van deze bijzondere molen, door de beek weer volop van water te voorzien en talrijke bomen te kappen. Nadat de nodige foto's gemaakt waren, stapten we in de bus om onze reis naar huis te aanvaarden. Het begon ondertussen licht te regenen. Bij de grens geen moeilijkheden (Wir haben nichts zu verzollen!). Bij Kljndijk onder Odoorn (Dr.) in 'De Zietak' werd het laatste kopje koffie namens de organisatie genuttigd. Om acht uur was iedereen weer daar waar men twaalf uur geleden ook was. We kunnen terugzien op een geslaagde excursie, met weliswaar niet al te veel draaiend spul, maar wel een goede stemming en dat is toch ook wat waard.

Voor zover het nog niet gebeurd is, wil ik namens alle deelnemers Enna, Lammert en Gerard bedanken voor de goede organisatie en wat mij betreft tot het volgende jaar.

Driekante molens in Portugal

door C.E. van der Horst.

Al enige malen schreef ik voor 'De Zelfzwichter' met groot enthousiasme over de molens in Portugal. Het aantal nog draaiende molens van de duizenden die er eens stonden, neemt snel af, maar ze zijn er nog en dat brengt de molenliefhebber in vuur en vlam. Het grootste deel van de Portugese molens is van het typische Middellandse Zee-type. Ronde torenmolens met primitieve wieken en fokzeilen.

In de zomer van 1984 bezocht ik met mijn gezin wederom dit (nog steeds het goedkoopste) vakantieland. Ons doel was een ontdekkings-tocht door het gebied westen Lissabon. In tegenstelling tot vorige jaren hadden wij nu onze eigen auto meegenomen, zodat wij konden gaan en staan waar wij wilden.

Rijgend langs de kustroute N 109 (een eenvoudige tweebaansweg) tussen de plaatsen Figuera da Foz en Tocha ontdekten wij opeens een gave vreemde windmolen. Uitgestapt natuurlijk en een onderzoekje begonnen.

Het was een driehoekige molen van zo'n vijf meter hoog, met een vlucht van een meter of acht. De voorzijde (wiekszijde) loopt uit in een punt. De achterkant is dus het breedste gedeelte van dit molentje, alwaar zich ook de toegang bevindt.

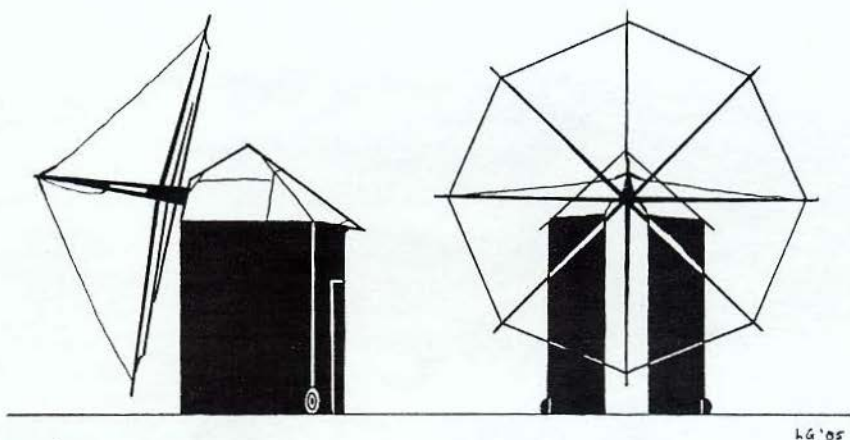
De gehele molen is van hout en is draaibaar in zijn geheel om de balk, die de voorzijde van de molen vormt. Aan de achterzijde zijn aan elke kant twee houten wielen bevestigd, waarmee men de molen kan kruien. Men heeft dan een grote cirkel nodig om de molen 180° te kunnen kruien. Dit kruien geschiedt met een houten of ijzeren hefboom, die men onder het wiel schuift en dan verder wrikt.

Wij hadden ditmaal veel geluk, want de deur van het molentje zat los, zodat wij daar eens een kijkje konden nemen. Het is één ruimte zonder zolders, dus kijkt men zo naar het bovenwiel en de as. Er staat één koppel maalstenen. Meel en maïskorrels lagen nog her en der verspreid, zodat nog niet zo lang geleden het molentje in werking moet zijn geweest.

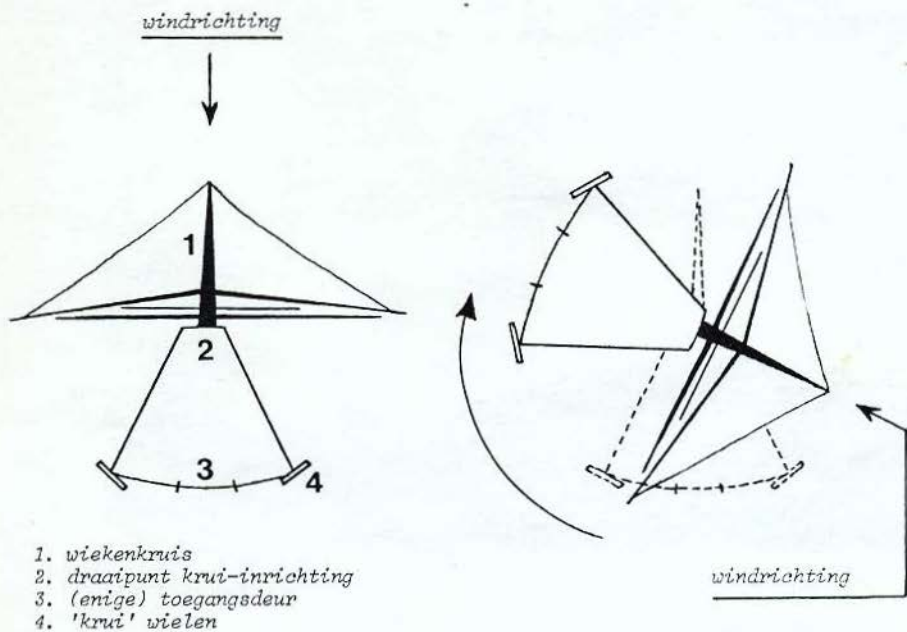
Onder welk type zouden wij nu in Nederland dit molentje moeten scharen? Ik weet het niet; wij kennen ze niet en wij hebben er dan ook geen benaming voor.

In de internationale molinologie worden deze molens gerekend tot het type paltrokmolen, een benaming die zo gek nog niet is; immers het zijn onderkruiers en bovendien geheel van hout. Deze molens doen ook wat denken aan de grotere Oosteuropese gesloten standaardmolens. Deze laatsten zijn echter logger en veel massaler om te zien.

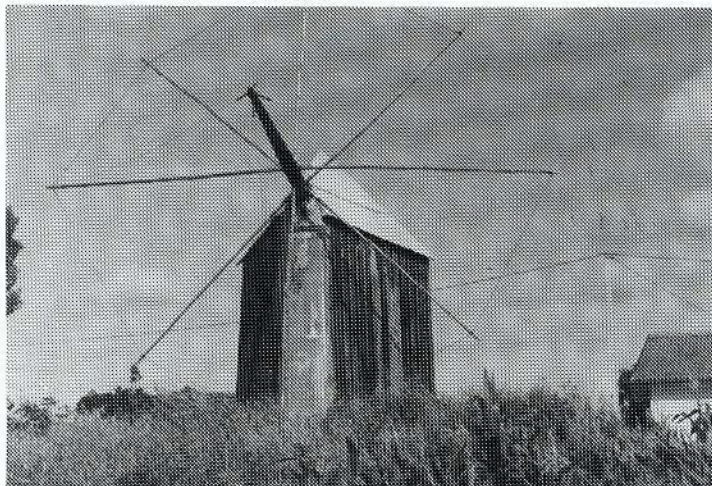
Bij het verder rijden in deze Portugese streek bleek ons dat er een groot aantal van deze molentjes moeten hebben gestaan. Wat er nu nog staat, is bijna allemaal een puinhoop. Wieken zitten er niet meer aan; nog wel sommige rompen compleet met de ver uitstekende as. Bescherming van hetgeen er nog is, zou dringend gewenst zijn. Portugal is echter in vergelijking met ons land een arme natie en dat Monumentenzorg zich ook gaat bekommeren om deze (en de andere) molens zal voorlopig nog wel een illusie blijven.



Zij- en vooraanzicht van een driekante Portugees windmolentje.



Tenslotte nog even over de functie van deze driekante molens. Welnu, het zijn huismolens, een boerenmolen eigenlijk. Ze werden bemalen door de boerin of de vrouw des huises (!). En dat is voor onze begrippen toch wel een grote bijzonderheid en een artikel in 'De Zelfzwichter' waard.



Het driekante molentje langs de kustweg N 109 tussen Figuera da Foz en Tocha, Portugal.

Windmolens te Winneweer

door B. van der Veen Czn.

Het is algemeen bekend, dat eenzelfde windmolen eerst werd gebouwd, later afgebroken en verplaatst, soms meer dan éénmaal en tenslotte op afbraak werd verkocht. Hier volgt de geschiedenis van een dergelijke molen.

In het jaar 1852 werd er in Winneweer, aan het Damsterdiep, een zaagmolen gebouwd voor J.T. Houtman, afkomstig uit Holwierde. Het was een achtkant op een vierkant onderstuk met een vlucht van 75 voet. En ofschoon het de bedoeling is geweest, hier een zaagmolen te bouwen, getuige de vierkante onderbouw, laat de genoemde Houtman in 1855 deze molen verplaatsen naar Spijk en inrichten als pelmolen. In 1856 kreeg de molen ook een maalstoel, maar de levensvatbaarheid bleek toch niet goed te zijn. Immers, in 1856 was er een vertegenwoordiger van het Oude Volk de heer M.M. Nieveen, die er brood in zag, maar kennelijk ontbrak het aan een goed vakman, want Nieveen liet de molen in 1860 verkopen, wat echter niet gelukte.

Wel lukte de verkoop op afbraak in 1861.

Koper werd J.B. Beukema te Hornhuizen, gemeente Kloosterburen. Molenmaker J.H. van der Veen, die toen in Leens woonde, vraagt in een advertentie in de Provinciale Groninger Courant een tiental knechten voor de afbraak te Spijk en herbouw in Hornhuizen.

Daar stond sinds 1820 een pel- en roggemolen van Cornelis Jans Scholtens, later van Willem Freerks Feddema, welke nu werd omgebouwd of vervangen door de molen van Spijk, dat is niet helemaal duidelijk.

Latere eigenaars van deze molen, die oorspronkelijk te Winneweer had gestaan, vervolgens te Spijk en nu dus te Hornhuizen, waren Tjaard Pieters Wiersum, vanaf 1879 Onne Nienhuis en sinds 1909 D. Nienhuis.

Het vierkante houten onderstuk wees er nog steeds op, dat het plan was geweest er een zaagmolen van te maken.

In maart 1934 draaiden door een storm de wieken achteruit en werd het hekwerk ernstig beschadigd.

Van herstel kwam niets: de laatste eigenaar ging zijn heil zoeken in de Verenigde Staten na een faillissement en de molen werd afgebroken.

In 1934 stond er trouwens al een ruwoliemotor, dus de windkracht werd niet meer gebruikt.

Op de oude plek te Winneweer, waar de molen oorspronkelijk gestaan had, had men ondertussen ook niet stil gezeten.

Nadat Houtman de eerste molen naar Spijk had laten verplaatsen had hij (ook in 1855) stoom genomen in Winneweer.

In 1857 laat hij nog maalstenen in de stoomzagerij leggen. Maar een jaar later verkoopt hij het bedrijf al aan Derk Nanninga Czn. te Uithuizen.

Die moet niets van het stoombedrijf hebben en laat in 1866 door molenmaker K. Nieland een windhoutzaagmolen bouwen.

Het is een achtkante bovenkruier met stelling, die later in 1899 door de zoon van de molenmaker, Wolbert Nieland, werd afgebroken.

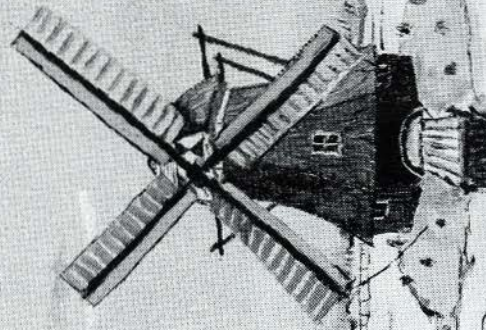


De molen van Hornhuizen, gefotografeerd op 3 september 1933.

En óók deze molen werd weer opnieuw opgebouwd en wel als koren-molen van de heren A.R. en T.R. Bus te Helpen (Helpman) toen nog gemeente Haren, waar de molen werd herbouwd aan de Helperwest-singel.

Evenals de eerste molen van Winneweer eindigt ook hier, omstreeks 1905, de geschiedenis van de molen door sloop. (De romp van de molen, die er nu nog kan worden aangetroffen, is dus niet afkomstig van bovengenoemde molen. Ook deze stond vroeger op een andere plek, nl. binnen de stadswal, aan het eind van de Kijk in 't Jatstraat en werd omstreeks 1875 door Harm Geertsema gebouwd. J.H. van der Molen ging in 1918 geheel over op elektrische aandrijving en liet toen de molen slopen. Het is trouwens nooit een verfmolen geweest: die benaming slaat op de in de romp gevestigde verfzaak. Red.).

**Bestuur en redactie wensen u
een voorspoedig 1986**



M.E. VAN DOBRNIK

'85

Excursie 1985

van de Molenwerkgroep Oost-Groningen.

door Derk Jan Tinga.

Op zaterdag 5 oktober organiseerde de Molenwerkgroep Oost-Groningen weer een excursie voor leden en andere belangstellenden. Deze excursies zijn vooral bedoeld voor de cursisten van de opleiding tot vrijwillig molenaar in Oost-Groningen. Ze worden enkele keren per jaar georganiseerd en de bedoeling is, dat er zoveel mogelijk verschillende molentypes worden bezocht.

Om 9 uur vertrok het gezelschap die dag vanaf de molen "Berg" te Winschoten. Het eerste reisdoel was de molen "De Hoop" van Snijders te Norg. Deze molen uit 1857 is heel interessant voor cursisten, omdat hij is uitgerust met het Bilau-wieksysteem. Dit systeem is het beste te vergelijken met een soort vliegtuigvleugel. Het voorste gedeelte bestaat uit een stroomlijnneus en het achterste uit een lange, draaibare klep. Die klep is met de hand te bedienen, maar werkt ook automatisch.

Op de wieken is een gewicht aangebracht, dat bij een hoge draaisnelheid, d.m.v. de middelpuntvliedende krachten, z'n werk begint te doen en de kleppen een beetje open laat gaan. Hierdoor vangen de wieken minder wind en door het dwarsstaan van de klep remt die ook nog de snelheid, totdat er weer een bepaalde draaisnelheid bereikt is en de klep weer een beetje dicht gaat. Over de esthetiek van het systeem lopen de meningen uiteen, maar een feit blijft, dat het systeem de molenaar veel werk uit handen neemt. Deze molen was tot 1935 ook nog uitgerust met zelfzwichting. Het systeem Bilau werd omstreeks 1937 aangebracht, eerst op één, later op beide roeden.

Molenaar Snijders gaf uitleg over het wieksysteem en vertelde ook hoe het werken in de praktijk met zo'n molen nu eigenlijk is. Ook bijzonder aan de molen zijn de achtkantstijlen, die van onderen staan op gemetselde stiepen en voor de rest vanaf de begane grond tot onder de kap doorlopen. De molen zelf is geheel met dakleer bekleed. Na ons leerzame oponthoud bij molenaar Snijders, waarbij enige leden nog meelzakken met de opdruk van Snijders hebben gekocht en nadat er in het dorp enige ansichtkaarten waren aangeschaft, ging de tocht naar Peize, waar de "Paiser Meul" van bakker/molenaar Koning werd bezichtigd.

Deze molen stond eerst niet op het programma, maar er was nog een beetje tijd over en dat werd met dit bezoek nog even nuttig besteed.

Toen we vervolgens in Foxwolde bij mevrouw Scheepstra aankwamen had die al een hele grote pan met soep voor ons klaar. Ze vertelde, dat ze die morgen extra vroeg was opgestaan, om alles te kunnen voorbereiden. Nou, het resultaat mocht dan ook geproefd worden! Het smaakte heerlijk en we mogen wel stellen, dat ons gezelschap de kookkunst van mevrouw Scheepstra alle eer heeft aangedaan! Omstreeks half twee waren we in Roderwolde, waar we de kapitale olie- en korenmolens "Woldzigt" hebben bekeken. De molen, die gebouwd is in 1852, was op dat moment in vol bedrijf en er werd ook (zij het met aandrijving door een oude electromotor) olie geslagen.

De molen is achtkant van vorm, op een gemetselde stenen onderbouw, die van vierkant overgaat in achtkant. Het is vooral die overgang, die de beheerders nogal voor problemen plaatst, omdat het de plekken zijn, waar het water door de muren komt. Daar is nu een soort dakje over aangebracht, dat er dan weleswaar niet zo fraai uitziet, maar toch het grootste euvel heeft verholpen.



*Op de stelling van molen "De Hoop" te Norg.
V.l.n.r.: de heren Snijders, Bos, Hazelhoff, mevr. Bezema en
de heer De Vries.*

Na een bezoek aan de molen, brachten we nog een bezoek aan het graanmuseum, dat in een van de vleugels van het molengebouw is ondergebracht. Ook dit is, evenals natuurlijk de molen, een bezoek zeker waard. Iemand onder de lezers, die het hele complex te Roderwolde nog niet heeft gezien, raden wij aan, om het eens te gaan doen. Het is zéker een gemis, als u het nog nooit heeft gezien. Voorzover ons bekend, wordt er iedere eerste zaterdag van de maand olie geslagen. Omstreeks half vier waren we vervolgens aangekomen bij het laatste doel van onze excursie, de zeskante molen van Niebert. Deze zeskante molen, de enige van onze provincie, is oorspronkelijk afkomstig uit Zandeweer, waar hij de funktie van oliemolen had, daar gebouwd in 1818. In 1899 werd hij in Niebert weer opgebouwd voor J.H. Nanninga die zowel mulder als bakker was. Iets ten noorden van het oude



De zeskanke korenmoien te Niebert.

muldershuis stond vroeger (van vóór 1628) een standerdmolien, die in 1895 gesloopt werd. Deze molien was een zgn. 'dwangmolien', samen met die van Marum voor het korenmolienressort van de gemeente Marum. Dat betekende, dat alle omwonende boeren hun graan op deze molens moesten laten malen. De overheden probeerden vroeger op deze wijze wel te voorkomen, dat de belasting op het gemaal ontdoken werd; de controle was op deze manier ook eenvoudiger uit te voeren. Dat de mensen die iets wilden laten malen, niet altijd even gelukkig met deze regeling waren, spreekt voor zich. De huidige molien is nooit 'dwangmolien' geweest. Hij werd in 1965 ontdaan van z'n zelfzwiching en weer oudhollands opgehekt. Molenaar Egbert Broekema probeerde nog te profiteren van het zuchtje wind, dat er tijdens ons bezoek nog was, maar het ging niet zo geweldig meer. Echt malen lukte op dat moment eigenlijk al niet meer. Toch was het voor de cursisten heel interessant. Ze konden nu zien, dat er geen eigenlijke 'donsbalk' in de molien zit, maar een combinatie van legeringsbalk en donsbalck en dat bovendien bovenin de molien de verbinding tussen de legeringsbalcken ontbrak, vanwege de zeskanke vorm van de molien en de koningspil in het midden van de molien.

Nadat enigen onder ons nog wat meel van Egbert hadden gekocht, en we hem hadden bedankt voor z'n uitleg bij ons bezoek, gingen we weer huiswaarts.

- - -

Molennieuws

(De nummers bij deze molennieuwtjes verwijzen naar het molennummer in de tweede druk 1981 van het Groninger Molenboek.)

2. Koren- en pelmolen "Aeolus" te Adorp.

De molenaar/eigenaar, de heer D. Kruijer, heeft wegens zijn leeftijd zijn maalderij annex fouragehandel beëindigd. De fraaie stellingmolen "Aeolus", met bijbehorende woning, erf en nieuwe schuur, staat nu te koop. De prijs is ter redactie nog niet bekend.

14. Korenmolen "Veldkamps Meuln" te Bellingwolde, gem. Bellingwedde.

Op deze ronde stenen stellingmolen zijn de roeden, de stelling en de deuren door de Schilderswacht onder handen genomen. Ook de heklaten kregen een impregneerbeurt. Daarom zijn de zeilen door molenaar/instructeur D. Bos en vrijwilligers eraf genomen. Die krijgen nu ook hun grote onderhoudsbeurt, waarbij ook een gedeelte van het touwwerk zal moeten worden vervangen. Er gebeurt op dit moment nog meer in Bellingwolde, want ook de stenen worden gebild en er werd een nieuwe taatspot (nu verstelbaar gemaakt) aangebracht. De heer Bos is ook van plan op korte termijn een nieuwe meelpijp aan te brengen, met hulp van vrijwilliger Grieto de Vries en vrijwilligster Jolanda Botjes. De laatste tijd komt er steeds meer aanbod van particulieren, die graan op de molen willen laten malen. Omdat het goed voor de molen is, dat hij zoveel mogelijk maalt, wordt er natuurlijk graag aan de vraag voldaan. Na het aanbrengen van genoemde verbeteringen zal de molen weer naar hartelust kunnen malen.

42. Poldermolen "De Eendracht" te Sebaldeburen, gem. Grootegast.

In februari van dit jaar bleek het spoorwiel van deze fraaie poldermolen niet al te deugdelijk. Spontaan braken enkele kammen af, wat tot ongewenst gevolg had, dat het gehele wiel werd vernield. Omdat dit onvoorziene geval niet in de begroting van dit jaar was opgenomen, kon eerst na geldelijke toezegging van o.a. Rijkswaterstaat (het gaat dus om een BWO-molen) aan de firma Dunning/Bremer opdracht worden verleend tot het herstel van het spoorwiel. Inmiddels is er een nieuw wiel geplaatst op de bestaande kruisarmen. De molen kan nu zijn taak weer volledig uitvoeren. In het kader van de jaarlijkse onderhoudsbeurt aan de molen zijn er dit jaar nieuwe zolders ingespijkerd. De oude zolders, welke dateren van 1887, waren op verschillende plaatsen door

houtworm aangetast. Dit werk werd samen met een molen-enthousiast door de vrijwillige molenaar, de heer H. Berends uitgevoerd.

46. Poldermolen "Hilmahuistermolen" te Visvliet, gem. Gripskerk.

Deze poldermolen uit 1868 is eigendom van het waterschap De Hilmahuistermolenpolder. De molenmakerij Dunning/Bremer gaat ook hier herstelwerkzaamheden verrichten, o.a. een nieuwe dons balk en nieuwe kruipalen.

66. Koren- en pelmolen "De Zwaluw" te Zuurdijk, gem. Leens.

Aan deze molen werden en worden nog veel werkzaamheden verricht. Na drie maanden werk is het koppel 17er kunststenen eindelijk maalvaardig opgeleverd.

De stenen waren gedemonteerd, op de ligger en de pasbalk na. Alles is nu schoongemaakt, gebild, gesmeerd, afgesteld proefgedraaid en gebalanceerd. De looper heeft een z.g. Engelse rij. De steenkraan, die de looper nog nauwelijks kon dragen, is verstevigd met zwaar ijzerbeslag. De houten steenkuip en het kaar ondergingen enkele verbeteringen.

Een afgedankte, oude steenspil met schijfloop van het vroegere tweede koppel maalstenen is met zeer veel moeite naar beneden gehaald. Hij bleek vermolmd te zijn.

De grote inrijdeuren zijn mooi geverfd. Op één wiek is een achterzoomlat nieuw vervangen (dus met draaipunten voor de kleppen).

Al deze genoemde werkzaamheden zijn door vrijwillige molenaar Martin van Doornik zelf uitgevoerd (waarvoor hulde - red.).

Op 12 september j.l. onderging de molen een Rentokil-behandeling ter bestrijding van houtworm en ander ongedierte. De kosten daarvan bedroegen f 1714,-. Het ging om een dubbele behandeling. De eigenaresse, 'De Hollandsche Molen', voor wie "De Zwaluw" een zorgenkind is, overweegt deze molen uit haar molenbezit af te stoten. De onderhandelingen daarover bevinden zich momenteel nog in een voorbereidend stadium. Op korte termijn zal molenmaker Medendorp weer onderhoudswerkzaamheden verrichten, die bestaan uit: kap waterdicht maken; loszittende bovenwiel vastslaan; omhoogzetten van kruilier; nieuwe zelf-zwichting voor de binnenroede en de loszittende 'spin' op de askop vastmaken. En er zullen nog enkele nieuwe heklatten komen.

92. Koren- en pelmolen "De Onrust" te Oude Pekela.

Nadat het maalgedeelte van de molen ongeveer 40 jaar heeft stil gestaan, was het de 24 juni j.l. zover dat we het eerste gerst tot meel hebben gemalen. De meelpijp en bak waren nog niet aanwezig, zodat men een zak aan de zolder had gespijkerd om het meel op te vangen. Van het gemalen meel heeft iedere cursist een monstertje, wat als aandenken van deze gebeurtenis in een flesje kan worden bewaard.

Van 4 september tot 14 september j.l. was het wederom een hoogtepunt in het molen bestaan van "De Onrust". Daar de reconstructiewerkzaamheden aan het Pekelder Hoofddiep zijn voltooid was het een groot feest in Oude Pekela waarin ook "De Onrust" in het middelpunt stond. De molen is elf dagen van 2 tot 10 uur bemand

geweest en heeft volop gedraaid en gemalen en mocht zich verheugen in meer dan tweeduizend bezoekers!

95. Poldermolen "De Dellen" te Nieuw-Scheemda, gem. Scheemda.

De van 't Waar verplaatste molen naar Nieuw-Scheemda nadert zijn voltooiing. Zoals wij in het vorige nummer van 'De Zelf-zwichter' al konden aankondigen (zie de omslagsfoto op nr. 3/85), is na het plaatsen van de romp nu ook kap, staart roeden en de twee vijzels middels een grote kraan aangebracht. Het molenmakersbedrijf Roemeling & Molema te Scheemda zal ongetwijfeld nog dit jaar de molen geheel bedrijfsklaar kunnen opleveren. De gemeente Scheemda kan zich dan de trotse bezitter noemen van twee bijzonder fraaie poldermolens, want naast bovengenoemd exemplaar, is de eveneens in Nieuw-Scheemda gelegen "Westerse Watermolen" (93) in prima staat. Over de problemen van "De Dellen" verwijzen wij gaarne naar het artikel - na dit rubriek 'Molennieuws' - van de hand van de heer B. Jongsma, oud-redakteur van ons blad.



*Poldermolen "De Dellen"
nadert zijn voltooiing.
Foto 17 november 1985.*

127. Poldermolen te Wedderbergen, gem. Bellingwedde.

De voorzitter van het waterschap Reiderzijlvest, de heer Togtema, deelde ons mede, dat de subsidie voor de restauratie van de poldermolen van Wedderbergen rond is. De restauratie kan plaats vinden in het kader van de versnelde uitvoering van de Herinrichting van Oost-Groningen en de Veenkoloniën. Dit betekent, dat op korte termijn de restauratie kan worden aanbesteed. Zoals bekend, staat de molen al geruime tijd te wachten op restauratie, nadat eerst een schoor was gebroken, het riet door vogels en door weersinvloeden zwaar te lijden had gehad, de molen door gewijzigde waterstaatkundige omstandigheden droog was komen te staan en vervolgens de wieken waren onttakeld. Het valt te hopen dat met de subsidie - groot één ton - en de aanvullingen op dit bedrag door provincie en eigenaar, de molen weer in maalvaardige toestand (dus met aan- en afvoer van water) kan worden hersteld. Van binnen is de molen nog in zeer gave toestand.

139. Korenmolen "Eben Haëzer" te Enumatil, gem. Zuidhorn.

Voor de hechte dorpsgemeenschap van Enumatil was zaterdag de 14e september 1985 een hoogtijdag. Het was een feestdag, waar ieder zich bij betrokken voelde: de officiële afsluiting van de dorpsvernieuwing en de ingebruikneming van de korenmolen "Eben Haëzer".

De fraai gerestaureerde molen, genomen van de noordzijde. Het weggetje, waarop de fietsende kinderen, is geheel nieuw. Die ligt nu achter de huizen aan het kanaal richting Briltl; hierdoor is de toegankelijkheid van de daar aanwezige huizen zeer verbeterd.





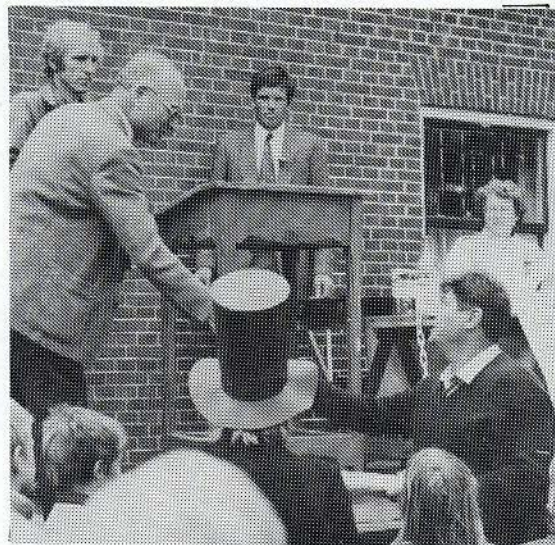
De vang wordt gelicht door Ir. R. van de Waal, onder het toezien van vrijwilliger Folkert Graeler.

Een aantal genodigden kwamen per boot aan. De boot - een echte Groninger tjalk, die geschikt is gemaakt voor de vaarrecreatie - vertrok vanaf Brilttil. Nog voordat Enumatil werd bereikt, voer de boot een poosje gelijk op met het (opvallend grote) muziekkorps van Enumatil. Al opstomende naar het feestelijke dorp ontbrak het dus niet aan opgewekte geluiden. Twee van de opvarenden zouden de hoofdrollen vervullen: de heer drs. B.S. Wilpstra, gedeputeerde opende het vernieuwde dorp en dr. ir. R. van de Waal, voorzitter van de vereniging 'De Hollandsche Molen', de molen.

Op de onderste foto zien we de overhandiging door de heer Van de Waal van een weerstation aan de vrijwillige molenaar, de heer Folkert Graeler. Dit instrument opgesteld in de molen, zal het de molenaar nog meer mogelijk maken zijn heldere kijk op het weer te ventileren.

De gemeente Zuidhorn - het dorp

Enumatil behoort merkwaardig genoeg tot de gemeente Leek blijkens de plaatsnaamborden, behalve de molen die tot Zuidhorn gerekend moet worden - beschikt over twee maalvaardige



De overhandiging van het weerstation.

molens, die beiden een 'eerste vrijwillige molenaar' krijgen: S.J. Pijl op de "Fortuna" te Noordhorn en - zoals gemeld - F. Graeler op de "Eben Haëzer".

Met de officiële openingen was de feestdag bij lange na nog niet ten einde.

Eigenlijk was het een feestweek, georganiseerd van 9 t/m 14 september. De dorpsvernieuwingscommissie gaf hierbij een

boekje uit met interessante gegevens over de geschiedenis van Enumatil en over de molen, met tekeningen en foto's.

Programmapunten waren onder meer: gekostumeerd voetbal waterspelen, bingo, puzzelvoettocht, muziek en dans, rommelmarkt, demonstratieschieten en kinderspelen.

- - -

Poldermolen „De Dellen” te 't Waar

door B. Jongsma.

De omslagfoto van de voorgaande Zelfzwichter toonde de vestiging van "De Dellen" op zijn nieuwe plaats te Nieuw-Scheemda.

We weten dat "De Dellen" vroeger te 't Waar stond, rustig en ongestoord. Dat laatste was echter jarenlang alleen maar uiterlijke schijn, want men mag rustig spreken van een stukje bewogen geschiedenis.

En als we een stukje molengeschiedenis weer willen doen herleven behoeven we slechts het archief van de Provinciale Groninger Molencommissie te raadplegen.

Welnu, extra aandacht kreeg de molen in 1964. In 'De Telegraaf' van 4 juni van dat jaar stond een advertentie met de tekst:

Te koop aangeboden voor afbraak en verplaatsing:
een goed onderhouden

W A T E R M O L E N ,

type achtkanter, bovenkruier, gebouwd in 1855.

Bouwwijze: beklede houten achtkant op veldmuren; beklede houten kap; beide roeden zelf zwichtend; vlucht 23 m.

Te bevragen bij L. Geertsema, 't Waar (Gr.), tel. 05984-246.

We hebben de tekst inclusief kleine typefoutjes letterlijk overgenomen.

De mensen, die in die tijd voor de Groninger Molencommissie 'in het veld' optraden, waren de heren H. Doedens van de Provinciale Waterstaat, R. Streuper uit Veendam (oud-molenmaker) en B. Jongsma secretaris. Het lukte dit drietal de bestuursleden van het waterschap van het wilde plan af te praten; er zou bovendien eerst een sloopvergunning moeten worden verleend. Wij gingen bovendien het waterschap bijstaan in het volbrengen van de diverse formaliteiten. Dat was in de eerste plaats het binnenhalen van subsidie-toezeggingen. De subsidie-verzoeken werden ondertekend door de heren H.B. Heddema (voorzitter) en R.J. Vos (secretaris van het waterschap). Nu moeten we niet denken dat het waterschap bijzonder passief was. Neen, het zat hem meer in de onbekendheid in dat soort zaken. Bij de brief van 20 maart 1965 sprak het waterschap



*De molen "De Dellen" stond te vervallen op zijn oude plaats te 't Waar.
Deze foto is gemaakt in augustus 1981.*

hartelijke dank en grote waardering jegens de Groninger Molencommissie uit.

Volgens de toen geldende procedure kreeg de Molencommissie het subsidie-verzoek aan het Rijk om advies voorgelegd. Het viel voor mij natuurlijk niet moeilijk om aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (en ook aan het Provinciaal Bestuur) positief te adviseren, omtrent door mijzelf getypte verzoeken.

In die subsidie-verzoeken werd onder meer gemeld:

Deze molen is voorzien van twee vijzels, waarvan één ook door een electromotor kan worden aangedreven. Evenwel wordt regelmatig gebruik gemaakt van windkracht.

....Evenwel is het thans noodzakelijk de molen een volledig restauratie te doen ondergaan. Dit zal geschieden door een plaatselijk zeer vakbekwame timmerman, die voorheen ook werkzaamheden tot onze tevredenheid aan de molen heeft verricht en die bovendien mag rekenen op de raadgevingen van de heer R. Streuper te Veendam, oud-molenmaker en technisch lid van de Groninger Molencommissie.

....De financiële positie van ons waterschap is helaas zodanig, dat het zeer ongewenst moet worden geacht de reeds

hoge waterschapslasten te doen verzwaren als gevolg van het instandhouden van de molen als monument. Ons doel kan slechts slagen met een zo goed mogelijke medewerking van de instanties, die bijdragen aan het instandhouden van windmolens. Na het volbrengen van de restauratie zullen wij evenals voorheen er naar streven de molen zo goed mogelijk in zijn nieuwe perfecte toestand te handhaven.

Aan het verzoek was een begroting gedateerd 21 januari 1965 van de firma H.J. Perdok & Zoon, bouwbedrijf te 't Waar, toegevoegd. De prijzen waren om nu van te likkebaarden:

- een nieuwe staart en korte spruit	f 2.950,-
- 54 stuks nieuwe kleppen + 4 stuks looplatten, busjes, slotschroeven	- 1.850,-
- rondlopende ketting met betonring en kruiliert met 2 versnellingen	- 2.600,-
- stroomlijnneus met twee remborden	- 1.300,-
- uitloopbak met kozijns en schotten herstellen	- 1.500,-
- achter de schroef, betonvleugels	- 2.600,-
- achtkant-stiepen onder vullen	- 700,-
- kozijn met posten op schroefbakken	- 250,-
- smidswerk	- 600,-
- roede herstellen	- 850,-
- schilderswerk	- 1.600,-
- onvoorziene werkzaamheden	- 4.400,-
	f 21.200,-

B.T.W. was er dus nog niet bij. Het werk kon ongeveer voor de opgegeven prijs worden uitgevoerd, ondanks het feit dat tijdens het karwei een nieuwe windpeluw nodig bleek.

We weten het: een molen is een onderhoudsbehoefstig monument.

De nieuwe eigenaar - het Waterschap Oldambt - deed in 1975 de nodige stappen om tot de volgende restauratie te komen. De begroting van molenmakerij Roemeling & Molema kwam op f 62.000,-. Volgens de bedoeling zou de molen in het ruilverkavelingsplan een reserve-bemalingswerktuig (dus een BWO-molen) worden. Maar dat voornemen moest het waterschap opgeven. Oorzaak: een ernstige tegenvaller in het ruilverkavelingswerk. In het jaarverslag 1976 van het Waterschap Oldambt wordt die als volgt omschreven:

Het plan om de windwatermolen "De Dellen" in functie te behouden kan, naar het zich nu laat aanzien, geen doorgang vinden.

De aanleg van een nieuwe hoofdwatgang onmiddellijk gelegen naast de oostelijke kade van het boezemkanaaltje naar de molen is gestaakt toen de taluds daarvan inkalvingen van een behoorlijke omvang vertoonden. Oorzaak zijn de slappe kleigronden in de ondergrond. Handhaving van boezemkade en polderwatgang naast elkaar werd niet meer aanvaardbaar geacht. Het boezemkanaaltje zal hoogstwaarschijnlijk komen te vervallen. Dit heeft tot gevolg dat de molen enkel als monument kan blijven bestaan.

Uiteraard werd ook de Provinciale Groninger Molencommissie in het overleg betrokken. Het bleek dat gevreesd moest worden dat het

boezemkanaaltje naar het nieuwe polderkanaal zou doorbreken met als gevolg een overstroming van een gebied van vele honderden hectaren. IJlings werd dan ook een dam gemaakt aan het einde van het 800 meter lange boezemkanaaltje. Achteraf kon worden vastgesteld (en zo iets kan dan gemakkelijk) dat in het ruilverkavelingsplan de nieuwe watergang op grotere afstand van het bestaande boezemkanaaltje had moeten zijn ontworpen. De molencommissie adviseerde in het boezemkanaaltje de tijdelijke dam te vervangen door een automatische veiligheidsschuif. Automatisch in die zin dat de schuif alleen in werking zou komen bij een hogere waterstand, veroorzaakt door het uitslaan van de molen. Dit plan, begroot op f 45.000,-, werd wel door Oldambt in een bestuursvergadering behandeld, maar afgewezen. Al met al geraakte de toestand in een impasse.

Herhaaldelijk overleg werd onder voorzitterschap van de heer P.O. Lindenbergh (voorzitter van het Waterschap Oldambt en bij de oprichting van de Molenstichting Oldambt in 1980 ook daarvan voorzitter) gevoerd.

Voor al in die richting van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg werd verplaatsing van de molen bepleit. Deze laatste instelling voelde er in die tijd niet veel voor. Men hechtte sterk aan de historische plaats, die in dit geval een twee-eenheid met de mulderswoning (hoewel geen monument) vormde.

En inderdaad, de molen domineerde in een wijd en ruim gebied soms temidden van koolzaadvelden. Ook de mulderswoning was de moeite waard, hoewel al jaren niet meer bewoond. Wel werd de woning een tijdlang gebruikt door de vrijwillige molenaars L.E. Buiskool uit Blijham en - vooral - R. Lemminga uit Scheemda. Maar ook de woning raakte verder in verval.

Er was echter nog een belangrijk punt dat afbreuk deed aan de waarde van molen en molenaarswoning, te weten de toegankelijkheid. Normaal gesproken ging die over de laan van de daaraan wonende landbouwer Geertsema. Die had weliswaar geen bezwaar tegen gebruik van zijn laan voor restauratie en onderhoud, maar wel tegen bezoekers, excursies e.d. Daar hield hij straf de hand aan. Ook het waterschap of de molenstichting ging er wel eens met vertegenwoordigers van moleninstanties e.d. heen, maar slechts 'ter bede'. In modern Nederlands: na voorafgaande goedkeuring. In het ruilverkavelingsplan was niet voorzien in een redelijke openbare toegang tot de molen. Dat was strijdig met artikel 715 van het Burgelijk Wetboek. Aldus werd een rechtszaak aangespannen. Helaas leidde de uitspraak van de rechter niet tot een bevredigende oplossing voor de Molenstichting Oldambt. Een omslachtige toegang langs slootkanten e.d. werd toegestaan, zoals al in een eerdere Zelfzwichter werd omschreven.

De molen, inmiddels dus eigendom geworden van de Molenstichting Oldambt (opgericht januari 1980), werd er ondertussen niet beter op. Nog steeds ging men uit van restauratie ter plaatse. De begroting van het molenmakersbedrijf Roemeling & Molema was f 320.000,-; de kosten voor verdieping van de vijzels f 80.000,-. Lange tijd werd op een subsidiëring van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg gerekend, maar deze werd bij brief dd. 7 dec. 1981 afgewezen, hoewel de werkzaamheden wel werd goedgekeurd. Onze lezers weten dat het lot van "De Dellen" tenslotte ten gunste werd gekeerd. Verplaatsing (toch wel) naar Nieuw-Scheemda en herbouw aldaar, dank zij andere subsidiemiddelen.

Winschoten een stád? (2)

door B. Oomkens.

De vaderlandse geschiedenis op school heeft op sommige leerlingen zo'n diepe indruk gemaakt dat zij jaren later nog jaartallen kunnen opdreunen en nog een bepaalde voorstelling meedragen. Als men vanuit dit (onscherpe) beeld en zonder voldoende kennis en inzicht de situaties en verhoudingen zoals die lagen in Vlaanderen en Holland, projecteert op het toen zeer dun bevolkte (Oost-) Groningen, gaat men gemakkelijk in de fout.

Een korte weergave van enige feiten:

In verband met de strategische ligging op de route over land van de stad Groningen via op zandruggen gelegen plaatsen als Slochteren, Noorbroek, Zuidbroek, Meeden, Westerlee, Heiligerlee Winschoten, Blijham en Wedde naar Ostfriesland etc. werd Winschoten in de Tachtig-jarige Oorlog (1593) versterkt tot vesting. Nederland was tot de Franse tijd een statenbond(je) met Holland als economisch en bestuurlijk zwaartepunt. Het bestuur over dit gebied berustte bij de (provinciale) Staten, waarbinnen de stad Groningen, de verschillende aanzienlijke families en regionale groepen boeren nogal eens met elkaar overhoop lagen. Vanaf de Franse tijd werd Nederland naar Frans voorbeeld - maar wel zeer geleidelijk - een eenheidsstaat. Als uitvloeisel hiervan kreeg Winschoten samen met o.a. Delfzijl bij Koninklijk Besluit van 1825 een stedelijk bestuur. In 1851 kwam de Gemeentewet van Thorbecke met een uniforme gemeentelijke bestuursstructuur voor het gehele land. Veel van de toen ontstane gemeenten kregen dezelfde begrenzing als de kerpsels, welke zich tot die tijd onder meer bezig hielden met de waterstaatszorg.

- - -

VRIJWILLIGE



Contactcommissie Groningen

VAN DE VRIJWILLIGE MOLENAARS.

door T. de Jong.

Op 2 oktober 1985 slaagden voor het examen Vrijwillig Molenaar op de korenmolen "De Meeuw" te Garnwerd:

- R. Heidema, Buitenpost (Fr.);
- L. Kooistra, Schouwerzijl en
- F.S. Baars, Eenrum.

en op 17 oktober 1985 op de korenmolen "De Zwaluw" te Hoogeveen:

- A.H. Oosterhoff, Ten Boer.

Deze kandidaten werden opgeleid op de korenmolen "De Onderneming" te Vierhuizen door instructeur B. Dijk.

Op 3 oktober 1985 slaagden op de koren- en pelmolen "Stormvogel" te Loppersum:

- J.S. Wecke, Noordhorn en
- K. Hekker, Noordhorn.

Deze kandidaten werden op de koren- en pelmolen "De Hoop" te Garsthuizen opgeleid door instructeur D.F. Wijchgel. Van harte gefeliciteerd, ook de instructeurs met dit resultaat. We hopen de molenaars actief op de molens tegen te komen.

Sluitingsdata opgave examens.

Op verzoek van meerdere contactcommissies heeft het bestuur van het Gilde van Vrijwillige Molenaars besloten de sluitingsdata een maand te vervroegen. Voortaan moet gelezen worden voor P2 (in Procedure en Regels): a) 1 december van ieder jaar voor de examens te houden in het voorjaar; b) 1 mei van ieder jaar voor de examens te houden in het najaar.

De data waarop de contactcommissie/contactpersoon de kandidaat moet opgeven voor het examen, blijven ongewijzigd, zodat voortaan ongeveer 2½ maand in plaats van 1½ maand beschikbaar is voor het afnemen van proefexamens.

Deze wijziging is onder meer het gevolg van de strenge winter, de vakantiespreiding en het grote aantal examenkandidaten dat zich in enkele regio's opgeeft (Gildebrief, 14 sept.).

Willen de instructeurs er goede nota van nemen, dat bij opgave er honderd maaluren in het maalboekje dienen te staan en dat de kandidaat een vol jaar lid van het Gilde moet zijn geweest.

Ook moet de kandidaat een vol jaar hebben gelest en zo de vier jaargetijden hebben meegemaakt.

Contactdag: zaterdag 19 okt.
j.l. te Winschoten.

In hotel 'De Nederlanden' werden we ontvangen door onze gastheer van deze middag, de heer Bè Oomkens, vrijwillig molenaar op de molen Dijkstra te Winschoten.

Onder de koffie hield de heer Oomkens een inleiding over de Winschoter molens; de restauratie en het reilen en zeilen rond deze molens werden door hem uitgelegd.



Op de stelling van "Molen Edens" te Winschoten.

Hierna werden de molens bezocht. Er was weinig wind, alleen molen Dijkstra draaide enigszins. De drie molens zijn een bezoek waard. Kapitale stellingmolens, waarin je steeds weer wat nieuws ontdekt. Vooral molen "Edens" is door een vroegere verhoging wel heel iets bijzonders geworden. Het is geweldig mooi als je op de stelling staande, de molens boven Winschoten ziet uitsteken; het is dan ook terecht een molenstad.

Om half vijf verzamelden we ons weer in het hotel voor een nagesprek, waar we onder het genot van een consumptie nog een gezellig ogenblik tezamen waren.

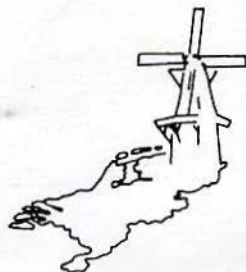
De voorzitter, de heer Jaap van Dijk, bedankte de heer Oomkens voor deze mooie middag en de goede organisatie en vond het jammer dat er maar ongeveer dertig vrijwilligers deze middag hadden meegemaakt.

Contactavond voorjaar 1986.

Deze zal op een vrijdagavond worden gehouden. Dit op het verzoek van het Gildebestuur die zelf deze avond willen meemaken en speciaal hiervoor naar toe komen. Een goede gelegenheid voor onze leden om vragen te stellen en met hen van gedachten te wisselen. Zaterdags zullen ze dan een bezoek brengen aan de instructiemolens. Dit zal met de instructeurs worden doorgenomen. Nadere bijzonderheden volgen nog.

T. de J.

- - -



Molennieuws van de Stichting Groninger Molenvrienden

7. Koren- en pelmolen "De Jonge Hendrik" te Den Andel, gem. Baflo.

De stukken voor overdracht van de gemeente Baflo aan onze stichting liggen bij notaris Ten Have te Middelstum; de overname zal nu weldra een feit zijn.

Onze eerste werkzaamheden zullen aan de buitenzijde liggen; de verwaarlozing is van de molen af te lezen.

Als vrijwillig molenaar zal hier aangesteld worden de pas geslaagde molenaar L. Kooistra uit Schouwerzijl. Hij wil in de toekomst weer malen en pellen. Hij zal zeker kunnen profiteren van het vakmanschap van de bij de molen wonende oud-molenaar Tiddo Muda.

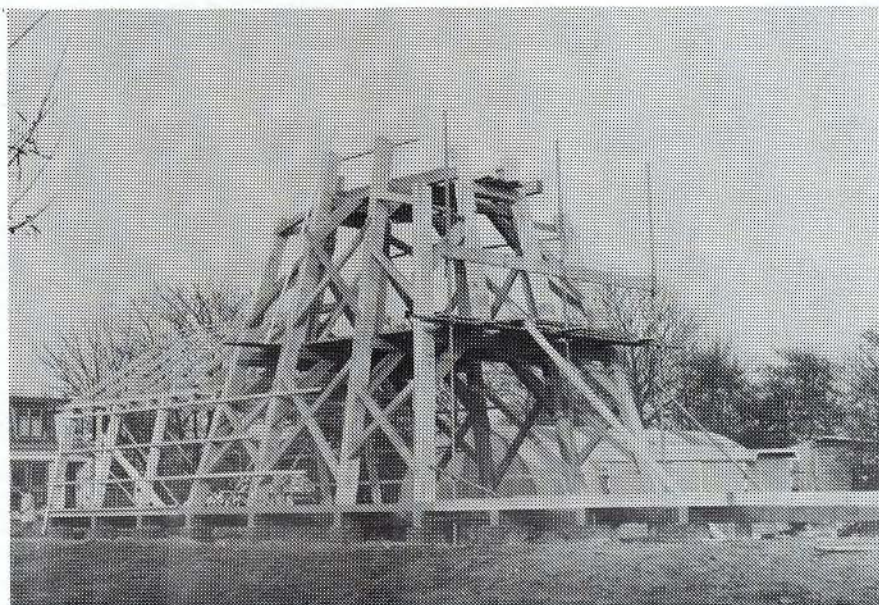
18. Koren- en pelmolen "Ceres" te Spijk, gem. Bierum.

De molen staat er weer mooi bij; het rietwerk ziet er weer keurig uit. Hieris goed vakwerk geleverd door de fa. Kleinjan uit Den Ham (Ov.).

De nodige verfbeurt is uitgesteld tot het volgende jaar. De molen is nu niet meer droog te krijgen.

20. Zaagmolen Bovenrijke te Ten Boer, gem. Ten Boer.

In de werkplaats aan de Paradijvogelstraat te Groningen werd de onderbouw van dit molentje voltooid. Er is door de jongens van de Stichting Werkgelegenheid Projecten hard gewerkt. Zij hadden er veel plezier in; in de constructie komen veel houtverbindingen voor, die bijna niet meer gemaakt worden. Het was dan ook een goede les.



*Het begint al aardig herkenbaar te worden als een houtzaagmolen.
Foto 17 november 1985.*

Momenteel wordt aan de opbouw gewerkt (zie foto). Tevoren was op de bouwplaats het fundament met de vloerbalken reeds klaar gemaakt. Bij de bouwplaats staat nu een Romneyloods, waarin de kapspanten van de zaagschuren e.d. worden klaargemaakt. Rond 1 januari moet het werk afgerond zijn en dan hopen wij de schuren onder de pannen te hebben. Het achtkant, dat nu nog te Bedum staat, zal ook naar de bouwplaats worden getransporteerd, zodat alle onderdelen bij elkaar zijn.

34. Koren- en pelmolen "De Vier Winden" te Pieterburen, gem. Eenrum.

Evenals "De Onderneming" te Vierhuizen (123) heeft ook "De Vier Winden" te Pieterburen een waterkering op de stelling gekregen. Het was nodig; de muren sloegen erg door, de legeringsbalken van de maal- en pelzolder zitten grotendeels

in de muren. Mogelijk dat ook de dorpsvereniging te Pieterburen financieel bij deze tegenvaller kan helpen. De stelling-afdekking is ook door hen betaald. Nu de E.G.D. (Electriciteitsbedrijf voor Groningen en Drenthe) een expositie onder in de molen heeft, moet deze goed droog zijn. Molenmakerij Jellema te Birdaard (Fr.) heeft naar tevredenheid de klus geklaard, terwijl de onderhoudsploeg de bliksem-beveiliging aan de nieuwe situatie heeft aangepast.

122. Poldermolen "Goliath" te Roodeschool, gem. Hefshuizen.

Molenmakerij Dunning/Bremer heeft opdracht gekregen de kap-zolder te vernieuwen en enkele kruipalen te leveren, zodat ook hier de onderhoudssubsidie goed besteed wordt.

- - -

De 8^e Molencontactdag

door B. Jongsma en C.E. van der Horst.

Op vrijdag 8 november 1985 vond de jaarlijkse molencontactdag, georganiseerd door vereniging 'De Hollandsche Molen, plaats te Schiedam.

Een vijftal bestuursleden van zowel vereniging als stichting trokken er die dag al zeer vroeg op uit om op tijd, tussen tien en half elf, in de jeneverstad aanwezig te zijn.

De bijeenkomst, die bedoeld is om de vele molenorganisaties in ons land bij elkaar te brengen en gezamenlijke problemen te bespreken, werd minder druk bezocht dan vorige jaren.

Toch was er ook deze keer een respectabel aantal bezoekers naar de aula van het Stedelijk Museum gekomen.

Hoofdmoot van de vergadering vormde de voorgenomen wetswijziging van de monumentenzorg in Nederland, waarvan het de bedoeling is dat deze reeds op 1 januari 1986 zal worden ingevoerd.

Drs. H.C. van Eck van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg gaf een toelichting op deze ingrijpende veranderingen.

In de molenwereld vragen velen zich af hoe het ontwerp voor de nieuwe monumentenwet binnenkort door de Tweede Kamer zal komen.

Als die ongewijzigd zou blijven, dus het door het Kabinet aanvaarde ontwerp gehandhaafd wordt, krijgen we een nieuwe molenconstellatie, waarmee lang niet iedereen gelukkig zal zijn.

De gemeenten krijgen een grotere rol toebedeeld; een belangrijke activiteit zal dan zijn het opstellen van urgentieschema's voor de restauratie van de monumenten in de gemeenten. Volgens het ontwerp hebben die gemeenten dan niet meer te maken met het provinciale bestuur. Het is helemaal opvallend dat volgens het ontwerp de provincies er nog maar nauwelijks aan te pas zullen komen.

Een der afgevaardigden ging hier nader op in, met verwijzing naar het gegeven dat vooral de provincies Zuid-Holland, Gelderland en Groningen veel hadden gedaan voor het molenbelang. Hij kreeg het applaus van de middag.

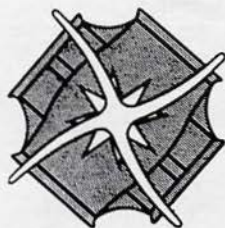
Het is geen opwekkende gedachte dat de provincies er alleen voor zouden zijn om provinciale subsidies af te schuiven. De provincie Groningen heeft de laatste jaren haar subsidiëring versterkt. Hopelijk blijft die animo bestaan. Maar er zijn ook gemeenten die het ontwerp met zorg tegemoet zien. Er wordt specialistische kennis gevraagd, die niet altijd (vooral niet bij kleine gemeenten) voorhanden is. Er wordt een extra belasting op gemeente-ambtenaren gelegd. En het aantrekken van nieuwe krachten is iets wat nog nauwelijks in deze tijd kan.

Uit de vele vragen vanuit de vergadering is wel duidelijk geworden dat het nieuwe ontwerp nog lang niet door een ieder wordt toegejuicht. Het wachten is voorlopig op de uitspraak van de Tweede Kamer.

Na de middag-lunch werd gesproken over de mogelijkheid van een W.A.-verzekering van schade aan molens, veroorzaakt door de (vrijwillige) molenaar. De wenselijkheid van een dergelijke verzekering ziet men over het algemeen gesproken wel in; probleem hier blijft wie betaalt de premie: de molenaar of de molen-eigenaar? Dit vraagstuk wordt nog nader bestudeerd.

Tenslotte sprak na de thee-pauze de heer T.Th. M. Gunneweg over het reilen en zeilen van de nog jonge Stichting De Schiedamse Molens.

- - -



NAJAARSVERGADERING 1985

Vereniging Vrienden van de Groninger molens

door Enna Laan - Berghuis.

Op donderdag 14 november 1985 werd onze najaarsvergadering gehouden in 't Buurhoes' te Ten Boer.

Ondanks de geweldige mist was de opkomst toch nog enorm. Ongeveer 90 personen hadden gehoor gegeven aan onze uitnodiging onder wie de burgemeester van Ten Boer, de heer A. Sijbesma.

De voorzitter T. de Jong opende de vergadering om 20.10 uur. Iedereen was toen al voorzien van een kopje koffie. In zijn openingswoord heette de voorzitter vooral de mensen uit Ten Boer welkom. Tenslotte was de vergaderplaats Ten Boer, vanwege de herbouw van de zaagmolen Bovenrijge te Ten Boer. Na de openingswoorden richtte de voorzitter zich tot de aanwezigen met een welkomstrede. Hij vertelde van de oprichting van onze vereniging, op 4 oktober 1973.

In Hoogkerk werd een film vertoond over molens en een aantal vrijwillige molenaars waren daarbij aanwezig. Ze grepen deze gelegenheid aan om de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens op te richten. Al spoedig daarna kreeg men een molen aangeboden. Dat was het zaagmolentje van Bovenrijge, toen eigendom van de familie Van Dijk. Eerst was men niet tot verkoop bereid. Pas na de ineenzakking op 26 september 1976 kon de Vereniging de restanten overnemen voor een bedrag van f 1.000,-.

In de Vereniging waren er enigen die zich verzetten tegen molen-eigendommen. Bij aankoop van een tweede molen, "De Onderneming" te Vierhuizen, werd dan ook de Stichting Groninger Molenvrienden in het leven geroepen. Er was geen persoonlijke aansprakelijkheid meer en ook voor het verkrijgen van subsidies voor herstel e.d. was het een betere oplossing. In een vereniging mogen de leden meedenken; bij een stichting is er sprake van donateurs. Een stichting kan in het bezit zijn van onroerende goederen, en dat is het geval. Het zijn reeds een aantal molens en men verwacht dat het bezit zich zal uitbreiden.

De provincie Groningen ziet de Stichting Groninger Molenvrienden als een overkoepelende instantie voor de gehele provincie.

Per molen krijgt men f 5000,- onderhoudssubsidie (als het een nog malende molen betreft), plus nog eens een bedrag van de gemeente.

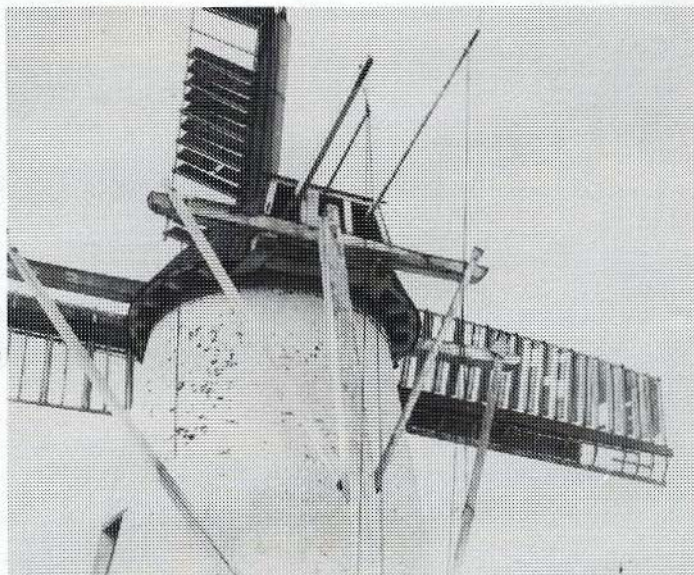
De zaagmolen van Bovenrijke wordt in verschillende fasen opgebouwd. Men is nu bezig met Fase I. In het kader van een werklozenproject zijn acht jongelui onder leiding van Tom Krabbendam (meubelmaker en houtzager op de "Fram" te Woltersum) bezig met de opbouw.

Fase I sluit op 1 januari 1986 en dan zullen de fundering, onderbouw met de zaagschuren gereed moeten zijn.

In Fase II komt het achtkant en de stelling aan de beurt. En zo verder tot de gehele molen er weer staat. Dit kan alleen wanneer er voldoende geld beschikbaar is. De gemeente Ten Boer staat achter het gevolgde beleid.

In deze gemeente staat verder nog de romp van "De Widde Meulen" van Ten Boer. Hij valt onder de Monumentenzorg en verkeert nog in gave toestand (De heer ing. Boerema, verbonden aan de Monumentenwacht Groningen, heeft dat onderzocht). Misschien dat ook deze molen weer in volle glorie zal gaan pronken.

*De "Olle Widde"
te Ten Post. Dit
is de noorde-
lijkste ronde
stenen molen
van ons land,
nu nog verder
vervallen dan
op deze foto
van 3 oktober
1981!*



Dan is er de molen "Olle Widde" van Ten Post (23), die nodig een opknapbeurt moet hebben. Al zou het alleen maar aan de buitenkant weer een pronkstuk worden.

Er zijn ook nog de stellingkorenmolens "Germania" te Thesinge (25) de houtzaagmolen "Fram" te Woltersum (27) en de Langelandster Watermolen (21) bij Garmerwolde. Deze laatste moet bewaard blijven vanwege zijn landschappelijke waarde.

De voorzitter vraagt zich af, of er in Ten Boer niet een "Zaanse Schans" in het klein kan komen, met al deze molens zo vlak bij elkaar.

Na de welkomstrede van de voorzitter leest de tweede secretaris de heer L.H. Brink, de notulen van de jaarvergadering van het voorjaar 1985 voor.

Hierna volgt de pauze, waarin met ge- en bijgepraat kan worden. Ook wordt het tweede kopje koffie aangeboden.

Na de pauze wordt een unieke serie dia's van verdwenen en bestaande molens rond Ten Boer vertoond. De heer W.O. Bakker uit Harkstede vertelde er anekdotes bij. Erg leerzaam.

Na de dia's was er nog een korte pauze, waarna de rondvraag kwam. Door enkele leden werden nog vragen gesteld, die door de voorzitter werden beantwoord.

Om 22.45 uur sloot de heer T. de Jong deze vergadering en wenste een ieder 'wel thuis'.

- - -

Molenlijst

In 1986 komt er weer een nieuwe lijst van werkende en draaiende molens in de provincie Groningen.

Bij het samenstellen van deze lijsten worden we nogal eens geattenteerd op onjuistheden. Om dit te voorkomen, verzoeken we alle vrijwilligers en beroepsmolenaars de fouten uit de vorige lijst te corrigeren.

Een juiste opgave verwacht: Dhr. L.H. Duym,
Amethiststraat 53,
9743 KG Groningen.

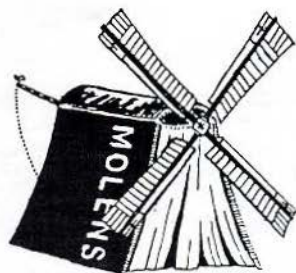
Per briefkaart of per telefoon, nr. 050 - 77 59 48.

De heer Duym heeft de verzorging van de lijst op zich genomen.



Over een molen-verzameling

Reeds vele jaren verzorgen wij deze rubriek voor u en het valt ons steeds op, dat wij in elke 'Zelfzwichter' weer zo'n groot aantal nieuwe molen-publicaties kunnen plaatsen. Er lijkt geen einde aan te komen en duidelijk blijkt dat de interesse voor onze molens sterk stijgt. Dat wij dit toejuichen zal u duidelijk zijn!



● 1. In Duitsland verscheen van Dietrich Janßen 'Ender Mühlen-geschichte'; zie onze Boekbespreking in de vorige 'Zelfzwichter'.

● 2. Eveneens uit Duitsland ontvingen wij 'Die Museumsmühle in St. Julian am Glan, Landkreis Kusel' - Geschichte, Einrichtung und Arbeitsvorgänge, door Friedrich W. Weber. Een brochure op fraai papier, formaat 15 x 21 cm. en goed geïllustreerd. Het beschrijft een fraai gerestaureerde olie- en korenmolen op waterkracht in Rheinland-Pfalz. Jammer is dat het sluiswerk en het water is verdwenen, zodat men nu een nieuw bovenslagrad heeft aangebracht, waarmee men eventueel met veel kunst- en vliegwerk water op het rad kan laten vallen, zodat dit kan draaien en misschien zelfs nog een gedeelte van de molen in werking kan zetten. Wel heel kunstmatig dus....

De prijs van het boekje is DM 9,- en het is verkrijgbaar bij de schrijver, Steinerstraße 5, 6719 Eisenberg, W-Duitsland. ISBN 3 870220899.

● 3. Een fraai in linnen gebonden boek verscheen (1984) in Engeland. Het is geschreven door de in 1904 geboren Harry Apling en heeft als titel: 'Norfolk corn Windmills', Volume I. Het is een bespreking van alle nog bestaande en restanten van de windmolens in dit district, met bijna altijd een afbeelding van de molen. Ook de beschrijving is uitgebreid, zo geeft de schrijver op welk gaande werk de molen had, toen deze nog werkte en wat er nu nog aanwezig is, of wat er na de restauratie ingebouwd of overgebleven is.

Afmetingen ca. 18 x 23 cm., 385 pagina's, geïllustreerd, ISBN-nr. 0 9509793 0 9. De prijs is ca. f 81,-, verkrijgbaar bij Gysbers & Van Loon, Bakkerstraat 7-7a te Arnhem.

● 4. Uit ons eigen land een nieuwe brochure, uitgegeven door de V.V.V. met als titel 'Molens in Gelderland' met routetips. Het beschrijft alle nog bestaande wind- en watermolens in deze provincie; 24 pagina's, geïll., formaat ca. 16 x 23 cm. Te bestellen bij de provinciale V.V.V. te Arnhem, prijs afgehaald aldaar f 5,95 en franko per post f 8,25.

Een aardig boekje, waarin o.a. wordt vermeld de molenaar of vrijwillige molenaar en wanneer de molen te bezichtigen is. Er zijn 119 molens in Gelderland, dus daar kunt u wel een paar weekjes vakantie aan besteden.

● 5. In 'West-Frieslands oud en nieuw', de 52e Bundel van het Historisch Genootschap Oud West-Friesland 1985 staan weer enige artikelen over polders, geschiedenis, bemaling, enz. J.J. Brugman schreef 'De Braakpolder onder Winkel', W.E. Goelema:

'Polder Woudmeer 350 jaar' en Drs. A.P. Bouwens tenslotte schrijft over 'Midden West-Friesland - een waterstaatkundige erfenis uit de Middeleeuwen'. Alles is geïllustreerd. Inlichtingen over deze bundel bij het Genootschap in Hoorn, tel. 02290-17121. De prijs zal rond de f 40,- liggen.

● 6. Van West-Friesland overgestapt naar het grote Friesland: hier verscheen een ingenaaid boekje met als titel: 'De Weijert, korenmolen te Makkinga'. Het is geschreven door O. Spoelstra. De hele geschiedenis van deze imposant gerestaureerde korenmolen kunt u in 32 pagina's dikke boekje nazien. Het is geïllustreerd met schetsen en foto's en het is verkrijgbaar bij de gelijknamige stichting te Makkinga. De prijs is heel vriendelijk: nl. f 7,50 franko huis.

● 7. Bij de kantoorboekhandel Sennema, Hoofdstraat West 6 te Winsum (Gr.) is verkrijgbaar een fraaie legpuzzel van de stellingmolen "De Vriendschap" in Winsum. Formaat 20 x 27 cm. in prachtige kleuren op echt fotopapier. Gestanst in 117 stukjes. Keurig verpakt in krimpfolie. De prijs is f 12,95.



● 8. Aansluitend op het in het nummer 3/85 van 'De Zelfzwichter' staande artikel van Martin E. van Doornik over de molens in het noorden van de D.D.R., waarbij hij schrijft dat hij ook Denemarken en Zweden bezocht, vernamen wij van hem dat hij in laatstgenoemd land een molenboekje uit 1980 kon kopen. Het werd geschreven door Ake Werdenfels met als titel: 'Skånska vattenkvarnar och vädermöller' (= Skånske water- en windmolens). Het is eigenlijk een jaarboekje van de Heemschutsbond van de Zuid-zweedse provincie Skåne. Het is fraai geïllustreerd en bevat o.m. een lijst van het windmolenbestand 1977/'78 in Skåne. Verder vindt men er een lijst in van Zweedse molentermen. Heel leuk is de beschrijving van een primitieve waterrad-zaagmolen met slechts één vertikale zaag. Het boek, 262 blz., formaat 13 x 21 cm., ISSN 0347-2418; is heel goedkoop: nl. 15 Zweedse kronen (excl. porto = f 5,70). Het is verkrijgbaar bij de Föreningen Skånska Möllor - c/o Erland Ripa - Box 62, 23300 Svedala - Sverige.



De "Sophia Möllan" te Viken in Zweden, niet ver ten noorden van Helsingborg, en nog steeds dagelijks in bedrijf.

● 9. Gaarne wijzen wij onze lezers nog op de speciale actie-prijs van het Groninger Molenboek 1981. De officiële prijs is nog steeds f 47,50, maar het is nu verkrijgbaar bij Bouma's Boekhuis, Turfsingel 3 te Groningen voor de wel zeer lage prijs van f 29,50. Van harte aanbevolen!

CEH.

- - -

Rectificatie

In onze rubriek 'Over een molenverzameling' in het vorige nummer van 'De Zelfzwichter' 3/85 schreven wij over de uitgave 'Twee eeuwen molen De Vrijheid van brandersmolen tot bakkersmolen', een uitgave van de Stichting 'De Schiedamse Molens'. Wij schreven dat de prijs van dit fraaie geschrift f 21,50 zou zijn. Er is hier echter sprake van een type-fout, want de prijs is slechts f 12,50. Reden te meer om het nu direkt aan te schaffen. Het adres van de stichting is: Postbus 3182, 3101 ED Schiedam. Aanbevolen!

Nieuwe leden

J.C. Abrahamse	Leek	D.G. Molenkamp	Winschoten
Bibliotheek R.U.G.	Groningen	H. van Ralten	Kootstertille
H. van Dammen	Baarn	F. van Ralten	Kootstertille
J. Doornbos	Delfzijl	P. de Rijk	Groningen
H.D. van Hoorn	Leens	J. Stijfhoorn	Baflo
Molenst. Hunsingo	Onderdendam	K.M. Veenstra	Drachten
W.S.Kruizenga-Boll	Vlagtwedde	H. Wierenga	Groningen
M.M.v.d. Laan-Hut	Winschoten	I. Wierenga-Spijk	Roodeschool
S.W. van Lenning	Zwolle	A.A.Th. Zijlstra	Zuurdijk

Ons molenwinkeltje

Onderstaande artikelen zijn bij onze vereniging op aanvraag verkrijgbaar. De prijzen gelden afgehaald bij de heer en mevrouw Dijk aan het Aduarderdiep 3, 9983 TG Den Ham (Gr.), tel. 05903-1722. Bij toezending moeten wij portokosten in rekening brengen. Aangezien deze kosten sterk afhankelijk zijn van het bestelde artikel, worden zij niet hier, maar alleen op de factuur vermeld.

Serie ansichtkaarten A (12 stuks, zwart-wit)	f 10,-
" " B "	- 10,-
" " C "	- 10,-
" " D "	- 10,-
(Snel reageren, we zijn er bijna door!)	
Molenkaars (Gouda)	- 5,-
Lepeltjes (molenafbeelding in blad)	4,-
Lepeltjes (molenafbeelding op steel)	- 3,-
Stickers	- 1,-
Kleurenposter molen Mensingeweer 40 x 60 cm	- 5,-
Molentegeltjes	- 5,-
Bouwtekening standerdmolen	- 10,-
" wipmolen	- 10,-
" koren/poldermolen	- 10,-
" spinnemolentje	- 5,-
Borduurpatronen (met diverse molenafbeeldingen)	- 10,-
Lesbrieven	- 1,-
Zwaar verzilverde lepeltjes met:	
afbeelding "De Eolus" - Fransum	- 9,-
"De Lelie" - Eenrum	- 9,-
"De Vier Winden" - Pieterburen	- 9,-

} NIEUW!!

(Tip voor de consument;
in deze serie is op eigen initiatief inmiddels ook verschenen
"t Witte Lam" te Zuidwolde, "Wilhelmina" te Noorderhogebrug en
"Windlust" te Zandweer, naar we hopen tegen dezelfde prijs;
Deze lepeltjes worden aan de molen verkocht.)

